

Mgr. Martin Vyskočil
student doktorského studia
Policejní akademie České republiky v Praze

Forenzně psychologické aspekty pachatele pojistného podvodu a jeho indikace

Úvod

Předkládaný přehledový článek byl vypracován na základě zpracované podkapitoly disertační práce, jejíž součástí jsou multidisciplinární aspekty trestného činu pojistného podvodu, kde se autor mimo jiné zabývá forenzně psychologickými specifiky pojistného podvodu a pachatele pojistného podvodu vč. jeho indikace.

Psychologické znaky osobnosti a motivace jedince, jsou důležitými faktory, které nepochybně determinují pachatelovo jednání. Z toho důvodu, že motivace pachatele je velmi důležitým atributem při indikaci pachatele pojistného podvodu, a zároveň předpokládáme existenci motivačního specifika mezi pachatelem podvodu a pojistného podvodu, je ve vybraném pojmosloví stručně definována motivace z psychologického hlediska.

Hypotéza: Pachatel pojistného podvodu musí nést specifické psychologické znaky, které ho odlišují od pachatele podvodu a od zákona dbalého jedince, na jejich základě je možné ho indikovat.

Ke zpracování příspěvku byly využity následující metody: analytické, syntetické a komparativní. K získání nových poznatků vedly konzultace s odborníky a praxe.

Vymezení základních pojmů

Pojistný podvod

Pojistné podvody, obdobně jako další trestné činy podobného charakteru, se vyznačují velkou variabilitou a celkovou rozmanitostí. Pojistné podvody jsou výjimečné především tím, že stále vznikají nové pojistné produkty a tím se logicky otevírají další a nové možnosti jak spáchat trestný čin. Obecně platí, že pojistný trh se velmi rychle vyvíjí, pojišťovny přecházejí stále na nové informační systémy, dochází k pravidelným organizačním změnám, mění se zavedené postupy, celkově jsou zaměstnanci do maximální možné míry nahrazováni automatickými počítačovými mechanismy. Každá systémová změna přináší rizika, která v prvopočátku nelze se stoprocentní úspěšností předvídat, a tato rizika jsou eliminována až zpětnou analýzou po zjištění spáchání trestného činu. Pojišťovny musí dynamicky reagovat na každou změnu na pojistném trhu a bezpečnost je obvykle řešena až sekundárně či terciárně. Z tohoto důvodu lze konstatovat, že existuje široké spektrum způsobů, příležitostí a druhů pachatelů, podle kterých je možné rozdělit trestný čin pojistného podvodu na jednotlivé typy. Definice typologie trestného činu pojistného podvodu není cílem tohoto článku.

Trestní zákon ustanovuje trestný čin pojistného podvodu, ve dvou samostatných skutkových podstatách, v § 210 TZ, tímto způsobem:

§ 210 Pojistný podvod

1) **Kdo uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje nebo podstatné údaje zamlčí**

- a) v souvislosti s uzavíráním nebo změnou pojistné smlouvy,
- b) v souvislosti s likvidací pojistné události,
- c) při uplatnění práva na plnění z pojištění nebo jiné obdobné plnění.¹

2) **Stejně bude potrestán, kdo v úmyslu opatřit sobě nebo jinému prospěch vyvolá nebo předstírá událost, s níž je spojeno právo na plnění z pojištění nebo jiné obdobné plnění, nebo stav vyvolaný pojistnou událostí udržuje, a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoliv nepatrnou.**

Pachatel pojistného podvodu

Pachatelé podvodů (obecně) jsou často spojováni s různými výraznými schopnostmi a osobnostními rysy, jimiž jsou - maximální využití intelektu pachatele, vysoká úroveň komunikativnosti, přesvědčivost k získání důvěry a schopnost operativní improvizace v návaznosti na aktuální okolnosti. Je nutno říci, že *pachatelé podvodu dle § 209 se osobnostními rysy liší od pachatelů zvláštních typů podvodů dle § 210 - § 212*. Pachatelé zvláštních typů podvodu jsou: pachatel pojistného podvodu, pachatel úvěrového podvodu a pachatel dotačního podvodu.

Konkrétně u pachatele pojistného podvodu nejsou osobnostní rysy natolik výrazné, aby ho bylo možné jednoznačně preventivně identifikovat. Provedeným zkoumáním bylo *nalezeno několik společných entit a korelací, které umožňují určitou predikci spáchání pojistného podvodu*, ale z obecného hlediska lze říci, že pachatel pojistného podvodu nijak výrazně nevybočuje z normy, resp. není nijak zvlášť výrazně odlišný od běžného slušného člověka.

Psychologie motivace

Motivace a osobnost jedince jsou nejdůležitějšími a rozhodnými činiteli ve vztahu k projevu jedince navenek resp. jsou příčinami určitého chování. Z retrospektivního hlediska, které využívá forenzní psychologie v souvislosti s vytvářením psychologického profilu pachatele trestného činu, můžeme zjišťovat motivaci a osobnost pachatele, a to dle dokonaného jednání a chování neboli projevu jedince navenek. Úkolem psychologie je *vysvětlit - proč se jedinec chová tak, jak se chová a co bylo jeho cílem*. K otázce proč se někdo chová tak, jak se chová, se vztahuje psychologie osobnosti, zabývající se *strukturou osobnosti, její dynamikou a přístupy jejího zkoumání*. Psychologie motivace se věnuje tématu, *co bylo cílem a jaká byla motivace konkrétního chování jedince či pachatele trestného činu*.

Motivace se považuje za hybnou sílu chování, dochází k aktivizaci kognitivních a motorických systémů k dosahování určitých cílů. Motivace je procesem, který určuje směr (cíl) jednání, jeho intenzitu (sílu) a trvání. Každé jednání je motivováno, motivace hraje významnou roli i v procesu učení. Základní funkcí motivace je uspokojování fyzických a sociálních potřeb jedince.

---

¹ Jiné obdobné plnění - např. plnění České kanceláře pojistitelů z garančního fondu podle § 24, z. č. 168/1999 Sb., v případech, kdy neexistuje pojistná smlouva.

Jednotlivé *funkce* rozlišujeme na:

- a) aktivace - vzbuzuje chování,
- b) perzistence - udržuje chování do dosažení cíle,
- c) direkce - usměrňuje chování.

V procesu motivace rozlišujeme 2 základní druhy podnětů - *vnitřní a vnější*.

Vnitřní podněty se nazývají motivy, jde o vnitřní pohnutky jednání, které vychází z vnitřní dispozice jedince a v procesu motivace se stále aktualizují. Mezi motivy patří *základní potřeby*, kterými jsou:

- a) primární potřeby, jimiž jsou biologické potřeby např. spánek, jídlo, pití, vzduch, sex.
- b) sekundární potřeby - psychologické - pocit bezpečí, seberealizace, uznání, poznání.

Dále můžeme dělit *základní motivy* do dalších skupin:

- elementární životní potřeby,
- potřeba jistoty a bezpečí,
- potřeba činnosti, změny a podnětů,
- potřeba sociálního styku,
- potřeba výkonu a společenského uznání,
- potřeba uskutečnit v životě nějaký cíl tzv. seberealizace.

Výše uvedené potřeby mají všichni lidé, liší se mezi sebou tím, že k jednotlivým potřebám přistupují s rozdílnou intenzitou. Dochází k vytváření subjektivní hierarchie a způsobů, jakými jsou uspokojovány. Znakem zdravé a silné osobnosti jsou rozvinuté a jasně diferencované potřeby, stálé postoje a ustálená hodnotová orientace. Všechny jednotlivé potřeby jsou vzájemně propojené a jednotlivé motivy jsou ve vzájemných vztazích - konformních nebo konfliktních.

Vnější podněty nazýváme incentive. Podněty se stávají incentive jen v určitém vztahu ke stávajícím motivům. Jde o vnější pohnutku, která vyvolává „tlak“ z vnějšku. Např. sladkost v reklamě - nemáme hlad, ale chceme ji.

Funkce incentive:

- a) pozitivní – podněcující,
- b) negativní - tlumící (ohrožení - zanechání činnosti a únik),
- c) neutrální - nulová reakce.

Motivace dle druhu:

- 1) vědomá X nevědomá,
- 2) vnitřní (motiv) X vnější (incentiv).

V souvislosti s motivací mluvíme o dalších pojmech. Jedním z nich je tzv. impulz, který doplňuje motiv. Impulz je vnitřní podnět vycházející z nastalé změny v psychice nebo organismu (hlad, žízeň, láska atp.). Dalším je princip homeostázy tzv. obnovování rovnováhy. Motiv se aktivuje při porušení fyziologické či psychické rovnováhy a chování jedince vede k obnovení rovnováhy (např. žízeň). Ideální rovnovážný stav se mění v průběhu vývoje, to co nás do určité doby uspokojuje, nemusí být uspokojivé v dalším období. Posledním stěžejním pojmem je princip

dominance. V případě, že se střetne více motivů ve stejném období, motivy jsou v souladu nebo rozporu. Může dojít ke střetu 2 pozitivních motivů, 2 negativních motivů nebo pozitivního a negativního motivu. Poslední model je nejhorší, v praxi to znamená, že k uspokojení potřeby a dosažení cíle je zapotřebí překonat nějakou překážku. Tato varianta je příkladná k motivaci páčání trestné činnosti.

Specifikum pojistného podvodu a jeho pachatele

Pachatel pojistného podvodu je specifickým typem pachatele, forenzní psychologie se snaží najít a popsat speciální charakteristické rysy a využít je k prevenci. Pojistný podvod jako takový se stává v současnosti fenoménem doby, a proto se dostává do popředí forenzně psychologického a kriminologického zkoumání.

Australští představitelé Duffield a Grabosky¹ se snaží definovat podvodné jednání za pomoci 3 faktorů:

- 1) Počet motivovaných pachatelů.
- 2) Dostupnost vhodného cíle.
- 3) Absence dostatečných ochranných kontrolních mechanismů.

V souvislosti se zkoumáním motivace a ostatních psychologických atributů pachatele se podařilo ztotožnit určitý počet psychologických korelací v souvislosti s páčáním podvodů, které však nejsou v konečném výsledku zcela unikátní, aby umožnily v každé situaci spolehlivě rozeznat osobu podvodníka od zákon dodržujícího občana. Z psychologického hlediska lze jednoduše říci, že podvodů se dopouští člověk, který je chamtivý a nečestný. Problematika však není tak jednoduchá. Existují spousty jedinců, kteří se chovají agresivně zjiště a jejich chování tvrdě cílí na zisk, ale jsou zákonem dbalými, proto ne všichni nečestní lidé páčají podvody.

Stejně jako v případě analýzy pachatele trestné činnosti v obecné rovině, tak ani v případě pachatelů pojistných podvodů, nelze určit platné a spolehlivé markanty k označení jedince, který se dopustí kriminálního jednání ve smyslu pojistného podvodu. Existuje množství testovacích nástrojů ke zjištění čestnosti a faktorů ovlivňujících motivaci jedince, jejichž výskyt může vést k protiprávnímu jednání, a však žádný z nich nelze označit za absolutně spolehlivý. Psychologie markanty dokáže rozpoznat a označit, ale neumí tento fenomén detailně vysvětlit. Vysvětlení problematiky z finančního hlediska, kdy se pachatelem stává osoba, která se ocitá ve finanční tísní nebo cítí deprivaci s ohledem na životní standardy okolí, je nesprávné. Vnímání finanční stránky je vysoce subjektivní a v mnoha případech je tato teorie vyvrácena. Mnohem silnějším faktorem je ego člověka. Pro některé je spáčení pojistného podvodu chápáno jako rychlé řešení finančního problému, který může být zapříčiněn nákladným životním stylem nad své poměry, gamblerstvím nebo dokonce emoční krizí (rozchod, rozvod). U pojistných podvodů se vyšetřovatelé stále častěji potýkají s pachateli, kteří jsou velmi bohatí a úspěšní, ale svým počínáním si dokazují svou moc nad situací, utvrzují se ve své výjimečnosti a manipulace s lidmi jim přináší

---

¹ DUFFIELD, Grace, GRABOSKY, Peter. *The Psychology of Fraud*. Trends & issues in crime and criminal justice. No. 199. Australian Institute of Criminology, 2011 [online]. [citováno 10. 6. 2015] Dostupné z: <http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/tandi/181200/tandi199.html> s. 1-6.

větší uspokojení než samotný zisk. Poslední jmenovaný aspekt je markantní u lidí, kteří se pohybují v pojišťovnictví, jsou hrdí na své profesní znalosti a chtějí sobě a ostatním demonstrovat své schopnosti. Tento typ motivace lze označit jako „**ego challenge**“. Následuje *fáze racionalizace*, kdy pachatel využívá techniky neutralizace k ospravedlnění svého jednání. Jde o již zmíněné techniky – „*pachatel se necítí vinen, protože ublížil silné společnosti, které to neublíží*“ nebo „*poškozený si to zasloužil, souhlasil a neodporoval*“. V případě pojistných podvodů převládá u pachatelů a u velké části společnosti přesvědčení, že kdo se nepokusí z pojišťovny vylákat vyšší pojistné plnění než na které má nárok, tak je hloupý. Společnost tento kriminální jev nechápe jako závažnou trestnou činnost, ale spíše jako příležitost, záleží pak na každém jedinci resp. jeho osobnosti a motivaci, zda jí využije. V každém případě označí vnitřní pachatel (zaměstnanec pojišťovny) sám sebe jako loajálního zaměstnance.

Obecně lze říci, že pachatelem pojistného podvodu může být kdokoliv. V této souvislosti dělíme pachatele dle motivace na 2 typy: *strukturální a oportunistický*.

Strukturálním pachatelem je jedinec, který dlouhodobě plánuje spáchání pojistného podvodu za účelem zisku sobě nebo jinému, tento pachatel jedná organizovaně a s vyšší průměrnou škodou. Druhým typem je *pachatel oportunistický*, který využívá situace ve svůj prospěch a snaží se navýšit pojistné plnění. Pachateli vznikla legitimní škoda, ale rozhoduje se neoprávněně získat maximum uvedením nepravdivých nebo hrubě zkreslených údajů a podstatné údaje zamlčuje. Forenzní psychologie zastává názor, že oportunistickým pachatelem může být každý klient.

Z hlediska predikce spáchání pojistného podvodu lze s jistotou předpovědět, že vždy bude určitý počet motivovaných pachatelů a příležitostí ke spáchání podvodu, dokud existuje obchod/obchodní prostředí, které automaticky generuje příležitosti.

Pachatele můžeme dělit dle postavení k poškozenému na:

- 1) interní - zaměstnanci - sjednatelé, manažeři všech úrovní, specialisté bezpečnostních útvarů atd.
- 2) externí - doktoři, policisté, klienti atd.
- 3) kombinace - zajímavé postavení mají externí zprostředkovatelé, kteří na základě mandátní smlouvy sjednávají pojistky pro poškozeného, ale nejsou interními zaměstnanci.

Pachatelé dle motivace:

- 1) zisk - motivací je peněžitý zisk,
- 2) moc - pachatel demonstruje svoji nadřazenost nad systémem tím, že se „ze sportu“ snaží vylákat neoprávněné pojistné plnění, aby si dokázal svojí moc, i přesto, že získané prostředky pro něj nemají žádnou hodnotu a nemá to zapotřebí. Překvapivě je i těchto případů mnoho. Pachatel vykazuje psychopatické vlastnosti - narcismus, egoismus, nesnáší kritiku, má nulový respekt k ostatním a pocit absolutní nadřazenosti nad ostatními.

Z empirického průzkumu¹ zaměřeného na zkoumání efektivity opatření před páchaním obecné trestné činnosti a sebekontrolu se zaměřením na pojistné podvody,

---

¹ GANON, Michele W., DONEGAN, James J. *Self Control and Insurance Fraud*. Journal of Economic Crime Management, Vol. 4, Issue 1, 2006 [online]. [citováno 10. 6. 2015].

kteří jsou v nejvíce dominantním případě páčány účelovým navyšováním legitimního nároku, byla provedena komparace mezi pachateli pojistných podvodů a zákon dbalých občanů za účelem porovnání potenciálních odlišností. Výsledkem je, že pojistné podvody jsou většinou páčány obyčejnými lidmi a osobami s respektovaným společenským postavením. Pachatelé pojistných podvodů jsou k nerozeznání od zbývajícího vzorku testovaných osob bez ohledu na demografické a psychologické aspekty (např. rodinný stav, interpersonální vlivy). Jistým specifikem je, že u nich lze sledovat relativně silné preference směřující *k riskantnímu chování a je velmi pravděpodobné, že mají sklony k hazardu, přišli o řidičské oprávnění, dopouštějí se daňových úniků a jiné společensky bezohledné činnosti*. V rámci teorie sebeovládání, je možno definovat pachatele na základě výše popsané charakteristiky. Konkrétně, zkoumáním pachatelovi kriminální a analogicky podobné historie, je možné za určitých podmínek oddělit potenciální podvodníky od zákon dodržujících jedinců.

Statistické vyjádření:

- v r. 2012 - zjištěno 376 pojistných podvodů, objasněno 307 z toho 121 pachatelů byli recidivisté, v souvislosti s touto trestnou činností je vyšetřováno 350 osob a z nich je 112 recidivistů,¹
- v r. 2013 - zjištěno 375 pojistných podvodů, objasněno 312 z toho 105 pachatelů byli recidivisté, v souvislosti s touto trestnou činností je vyšetřováno 387 osob a z nich je 99 recidivistů,²
- v r. 2014 - zjištěno 368 pojistných podvodů, objasněno 317 z toho 113 pachatelů byli recidivisté, v souvislosti s touto trestnou činností je vyšetřováno 403 osob a z nich je 93 recidivistů.³

Za zmínku stojí fakt, že pojistné podvody nejsou doménou pouze mužů, ale zhruba z 1/4 je pachatelem žena. Dále je patrná vysoká míra recidivy.

Indikace pojistného podvodu

Indikací pojistného podvodu se ve své výzkumné práci zabývá Duffield a Grabosky,⁴ kteří tvrdí, že pojistné podvody lze indikovat dle konkrétních varovných signálů tzv. Red flags. Tato práce identifikuje varovné signály podvodu a navrhuje některá preventivní opatření. Pachatelé podvodu, jejich indikátory a způsoby řešení, jsou zde rozděleny do 4 typů podvodu a jejich varovných signálů:⁵

Dostupné z: <http://utica.edu/academic/institutes/ecii/publications/articles/E8FA0158-ED35-BFEF-C2F22CD9201E425E.pdf>. s. 1-2

¹ Statistika kriminality Ministerstva Vnitra [online]. [citováno 10. 6. 2015].

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2012.aspx>

² Statistika kriminality Ministerstva Vnitra [online]. [citováno 10. 6. 2015].

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2013.aspx>

³ Statistika kriminality Ministerstva Vnitra [online]. [citováno 10. 6. 2015].

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2014.aspx>

⁴ DUFFIELD, Grace, GRABOSKY, Peter. *The Psychology of Fraud*. Trends & issues in crime and criminal justice. No. 199. Australian Institute of Criminology, 2011[online]. [citováno 10. 6. 2015] Dostupné z:

<http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/tandi/181200/tandi199.html> s. 1-6.

⁵ DUFFIELD, Grace, GRABOSKY, Peter. *Red flags of fraud*. Trends & issues in crime and criminal justice. No. 200. Australian Institute of Criminology. 2001. [online]. [citováno 10. 6.

1) **podvod podnikatele resp. vrcholového manažera nebo ředitele organizace**

- sestupný trend společnosti (výdaje, příjmy, vztah k zaměstnancům atd.)
- časté změny auditorů nebo celých auditorských firem
- ředitel nebo vrcholný manažer je obklopený lidmi, kteří nekladou kritické otázky a vše odsouhlasí. Takovému jednotlivci se říká "yes man", jde většinou o nekompetentní osobu, která je vděčná za své místo aktuálnímu vedoucímu představiteli a snaží se udržet dobře placené vrcholové místo ve společnosti. V těchto případech si může vedoucí zaměstnanec dělat vše dle svého uvážení a má absolutní moc. Příklad: Předseda představenstva a členové představenstva (Aleš Hušák a společnost Sazka).
- privátní obchodní činnost vedoucího představitele se prolíná s činností společnosti, kterou reprezentuje a dochází ke střetu zájmů. Společnost nabízí nebo přijímá služby od jiné firmy, v které se angažuje představitel společnosti.
- K ochraně před tímto jevem, je zapotřebí vylepšit bezpečnostní mechanismy organizace, zajistit maximální transparentnost činnosti vedení společnosti a zajistit kvalitní auditorský a právní dohled pro prevenci a detekci podvodného jednání.

2) **podvod ze strany klienta nebo zaměstnance**

- **zaměstnanec**
  - využívá pracovní doby, kdy ostatní zaměstnanci nejsou v práci, aby skryl své aktivity mimo kontrolu ostatních. (příklad: přesčasy, práce o víkendy, brzy ráno),
  - dobrovolně si nebere dovolenou,
  - stále hledá nové příležitosti ke spáchání podvodu, projevuje se tím, že je neobvykle zvědavý směrem k bezpečnostním mechanismům, platbám a nákupům,
  - po spáchání podvodu náhle a neočekávaně opouští zaměstnání ve společnosti (před tím, než je jeho podvod zjištěn),
  - ve společnosti jsou nastaveny slabé kontrolní mechanismy směrem k účetním transakcím nebo tyto mechanismy neexistují vůbec,
- **klient**
  - pachatelé pojistných podvodů jsou v absolutní většině klienti, jejich podezřelý chování je markantnější. Příklad: klient se pojistí krátce před ohlášením pojistné události nebo pojistí věc na nereálnou hodnotu a podezřele tlačí na výplatu pojistného plnění,
  - klient (fyzická nebo právnická osoba) je ve finanční tísní, silně zadlužený a v insolvenční situaci,
  - doklady k nárokovaným majetkovým újmám nejsou kompletní.
- Předcházení podvodům zaměstnanců lze za využití efektivních kontrolních mechanismů v organizaci, kvalitních kontrolorů, propracovaného compliance¹

2015]. Dostupné z: <http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/tandi/181-200/tandi200.html>. s. 2-6.

¹ *Compliance* - průběžné zajišťování souladu činností a procesů společnosti s obecně závaznými právními předpisy, standardy, pravidly příslušného obchodního odvětví a dobrovolně převzatými etickými závazky za účelem omezení rizik a finančních ztrát.

systému, využití „whistleblowing“¹ systému a v první řadě kvalitní prověřování budoucího zaměstnance před podpisem smlouvy. Nejlepší prevencí je: opatrný nábor nových zaměstnanců, prověřování zaměstnanců, odpovědné řízení lidí vedoucí k dobré pracovní morálce a vytvoření preventivního systému k redukci příležitostí směřujících ke spáchání pojistného podvodu. Dobré řízení kvalitních lidských zdrojů je ideálním základem.

- Klienta lze od podvodu odradit, pokud jsou od počátku určena jasně a výstižně práva a odpovědnost obou stran a jednání je čestné a uctivé.

3) podvod s přímým osobním kontaktem

- v tomto případě je podvodník výrazně sebevědomý a vybírá si obyčejné lidi, kteří mají tendenci k pasivitě, naivitě, osamělosti, depresím a nemají schopnost se účinně bránit nátlaku. Jednoduše řečeno, vulnerabilita² obětí tohoto typu podvodu je vysoká,
- pachatel preferuje platbu v hotovosti, nejlépe hned a vždy před odvedením služby nebo dodáním zboží,
- umí být přesvědčivý a nabízí speciální jedinečné nabídky,
- využívání vysoce nátlakových taktik,
- absence kontaktů na organizaci, kterou zastupuje nebo průkazu, kterým se může identifikovat.
- Prevencí je kvalitní vzdělávání lidí skrz média různého druhu a informování společnosti o rizicích, kterým mohou čelit.

4) masově páchaný nepřímý podvod

- pachatel nabízí neosobní cestou, za využití elektronických nebo tištěných médií, fantastické nabídky opatřené oslňující prezentací, standardním způsobem je excesivní využívání velkých písmen, dolarových znaků a zoufalých proseb,
- nabídky, kde je neosobním způsobem nabízen vysoký zisk za nulového rizika, je vždy podezřelou skutečností. Oběť si situaci vysvětluje tím, že se na ni konečně usmálo štěstí a vidina rychlého zbohatnutí je silnější než zdravý rozum,
- běžným typem tohoto typu podvodu je činnost, která funguje na pyramidovém schématu. Existuje mnoho druhů těchto schémat a obvykle jsou snadno rozpoznatelná. Základem tzv. „pyramidy“ je finanční odměňování za přilákání dalších lidí. Kombinace finanční odměny za přilákání nového člověka s tím, že nový člen má volný vstup/registraci, je logickým indikátorem podvodu. Toto schéma stojí na stálém přijímání nových členů, pokud se tento proces zastaví, následuje systémový kolaps,
- dalším osvědčeným indikátorem je: nabídka slev, pokud potenciální oběť přivede další osoby nebo nátlakové jednání, které vede k rychlému rozhodnutí,
- menší podniky se potýkají s přijímáním falešných faktur, kde pachatel zasílá fakturu za neoprávněnou inzerci/reklamu v obchodním adresáři, která buď neexistuje, nebo má velmi omezenou distribuci s nulovým dopadem na veřejnost.

---

¹ Whistleblowing - chráněné anonymní upozornění na nelegální či neetické jednání.

² Vulnerabilita = zranitelnost, náchylnost.

- Výraznou prevencí je varování ze strany médií a národních agentur pro ochranu spotřebitelů. Je zapotřebí dostat informace k potenciálním obětem - menším firmám, začínajícím podnikatelům a investorům a všem běžným potenciálním zákazníkům.
- Podvody nepřímého charakteru jsou majoritně směřovány na vysoký počet lidí, možnost detekce je o to větší. Běžné hlídání médií a tzv. kybernetického světa v součinnosti s vytvořením efektivních informačních kanálů k oznamování podezřelého a podvodného jednání, je řešením.
- Cílem prevence je omezení přístupu podvodníka k oběti ve struktuře systémů, aniž by docházelo k nepřiměřenému omezování obchodních aktivit.
- Pokud dojde k podvodnému jednání, musí zde být efektivní metody, které toto rychle detekují. Případy musí být řešeny kompetentní institucí a výše sankcí musí mít výrazně odstrašující efekt.

Pachatel každého z těchto druhů podvodů často vysílá varovné signály. Ne vždy, jsou varovné signály jistou předpovědí podvodu, ale je zapotřebí poznamenat, že je nutné investovat do kontrolních mechanismů, které sníží příležitosti a posílí ochranu před podvodným jednáním. Cílem do budoucna je zvýšit porozumění situačním faktorům podvodu k umožnění vytvoření efektivních tzv. „Anti-fraud“ kontrolních systémů.

Indikátory pojistného podvodu (Red flags) primárně vyjadřují stupeň možného podvodného jednání a řídí se určitými anomáliemi - behaviorální, statistické nebo organizační. Varovné signály lze rozdělit na: obecné indikátory a následně specifické indikátory, které jsou jednotlivě přiřazovány k předchozímu druhovému rozdělení podvodů.

Není k dispozici absolutně perfektní prostředek k predikci spáchání každého jediného podvodu. Strategie prevence podvodu by měla být vedena za cílem maximální prevence, ztížení podvodného jednání a minimalizování příležitosti, které ho vyvolávají.

Závěr

Cílem tohoto příspěvku bylo komplexní zpracování vybraných tuzemských i zahraničních pramenů včetně vědeckých výzkumů a využití vlastních zkušeností a znalostí problematiky, za účelem shrnutí dostupných informací ke zvolenému tématu – *Forenzně psychologické aspekty pachatele pojistného podvodu a jeho indikace*. Součástí je uvedení zjištěných závěrů, doporučení a návrhů, jejichž realizace by pomohla řešit danou problematiku. Konkrétněji, vymezit vybrané pojmy z trestně-právního, kriminologického, psychologického a kriminalistického pohledu, definovat základní související pojmy, vytvořit vybranou typologii pachatele pojistného podvodu, diferencovat pachatele pojistného podvodu od zákona dbalého jedince a pachatele podvodu, představit poznatky k indikaci podvodu a v neposlední řadě upozornit na aktuálnost dané problematiky.

Z pohledu motivace, se spácháním trestného činu, a souvisejícího střetu dvou opačných motivů, pozitivního a negativního motivu, je spáchání pojistného podvodu relativně snadné ve srovnání s jiným druhem trestné činnosti. Pachatel nemusí překonávat větší překážku v podobě užití násilí apod. a zároveň netrpí výčitky

svědomí, protože společnost v absolutní většině spáchání pojistného podvodu akceptuje a nijak neodsuzuje.

Hypotézou příspěvku je, že pachatel pojistného podvodu nese specifické znaky, které ho umožňují odlišit od pachatele podvodu (obecně) a od zákona dbalého jedince a na jejich základě je možné ho indikovat. Pojistné podvody jsou většinou páchany obyčejnými lidmi a osobami s respektovaným společenským postavením. *Pachatelé pojistných podvodů jsou k nerozeznání od zbývajících osob bez ohledu na demografické a psychologické aspekty (např. rodinný stav, interpersonální vlivy).* Jistým specifikem je, že u nich lze sledovat *relativně silné preference směřující k riskantnímu chování* a je velmi pravděpodobné, že mají sklony k *hazardu, přišli o řidičské oprávnění, dopouštějí se daňových úniků* a jiné společensky *bezohledné činnosti*. V rámci teorie sebeovládání je možno definovat pachatele na základě výše popsané charakteristiky. Konkrétně, zkoumáním pachatelovi kriminální a analogicky podobné historie, **je možné za určitých podmínek oddělit potenciální podvodníky od zákon dodržujících jedinců**. Opět je zapotřebí konstatovat, že **nelze predikovat** nebo **indikovat** pachatele pojistného podvodu **se 100 % jistotou**. Hypotézu lze vyvrátit. Za určitých podmínek nám současné psychologické testovací nástroje umožňují definovat a označit některé potenciální pachatele pojistného podvodu, ale nelze tyto nástroje označit za zcela spolehlivou indikaci pachatele podvodu. Částečně byla hypotéza potvrzena tím, že byly nalezeny specifika pachatele pojistného podvodu, které jsou odlišné od pachatele podvodu.

Doporučením, pro částečné řešení a redukci stávajícího stavu, je vytvoření metodicky snadno zvládnutelného a vyhodnotitelného testovacího forenzně psychologického nástroje, který by umožnil ohroženým institucím indikovat potenciální pachatele z řad zaměstnanců a klientů. Dále existuje prostor k vytvoření dokonalejších nástrojů sloužících k psychologickému profilování pachatele pojistného podvodu.

Závěrem lze uvést, že z hlediska predikce spáchání pojistného podvodu, lze s jistotou předpovědět, že *vždy bude určitý počet motivovaných pachatelů a příležitostí ke spáchání podvodu*, dokud existuje obchod/obchodní prostředí, které automaticky generuje příležitosti pro jeho spáchání.

Literatura a zdroje

- BANNERBERG, Britta. *Wer ist ein typischer Korruptionstäter?* Scheinwerfer 63, 2014, 19, Mai, s. 31. [online]. [citováno 10. 6. 2015]. Dostupné z: https://www.transparency.de/fileadmin/pdfs/Rundbriefe/Scheinwerfer_63_II_2014_Psychologische_Aspekte.pdf
- BLATNÍKOVÁ, Šárka a Karel NETÍK. *Predikce vývoje pachatele*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7338-075-5.
- BODDY, Clive R. The corporate psychopaths theory of the global financial crisis. *Journal of Business Ethics*. Journal No. 10551, 2011. s. 255-259. ISSN 0167-4544 ISSN 1573-0697. Dostupné z: <http://www.springer.com/journal/10551>
- BODDY, Clive R. *The implications of corporate psychopaths for business and society: An initial examination and a call to arms*. Australasian Journal of Business and Behavioural Sciences, 2005. s. 30-40. [online]. [citováno 10. 6. 2015]. Dostupné z: <http://www.stempeldrang.nl/uploads/4/8/5/5/4855530/psychopath.pdf>

- BOUKALOVÁ, Hedvika. *Interakce a komunikace ve vyšetřování trestné činnosti z pohledu psychologie*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2012. 157 s. ISBN 978-80-7308-409-7.
- CLEFF, Thomas, et al. *Tätermotivation in der Wirtschaftskriminalität*. Beiträge der Hochschule Pforzheim. Dezember 2008, Nr. 128, s. 47. [online]. [citováno 10. 6. 2015]. Dostupné z: <https://www.hs-pforzheim.de/De-de/Hochschule/PforzheimerBeitraege/Documents/Nr128.pdf>
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 309 s. ISBN 80-86898-73-3.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologické profily pachatelů kriminality bílých límečků. In: *Zborník príspevkov z Medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 2. – 3. 10. 2014. „Súčasná spoločenská kríza a jej negatívne prejavy“*. Akadémia policajného zboru v Bratislave, 2014. ISBN 978-80-8054-619-9.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Současné trendy v kriminalistické psychologii. *Kriminalistika*. Ročník XXXX - 2007, Ministerstvo vnitra ČR, Čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi, Praha: Tiskárna MV. ISSN 1210-9150.
- DUFFIELD, Grace a Peter GRABOSKY. *Red flags of fraud*. Trends & issues in crime and criminal justice. No. 200. Australian Institute of Criminology. 2001, s. 6. ISBN 0 642 24225 9 ISSN 0817-8542. [citováno 5. 1. 2015] Dostupné z: <http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/tandi/181-200/tandi200.html>
- DUFFIELD, Grace a Peter GRABOSKY. *The Psychology of Fraud*. Trends & issues in crime and criminal justice. No. 199, Australian Institute of Criminology 2011 [online]. s. 6. ISSN 0817-8542; ISBN 0 642 24224 0. [citováno 5. 1. 2015] Dostupné z: <http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/tandi/181200/tandi199.htm>
- FARRINGTON, David P. *Childhood risk factors and risk-focused prevention*. The Oxford handbook of criminology, 2007. s. 602-640. [online]. [citováno 4. 6. 2015] Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.329.7432&rep=rep1&type=pdf>.
- FIALKA, Marek., Ludmila ČÍRTKOVÁ, Martin KLOUBEK a kol. *Podvody, zpronevěry, machinace (možnosti prevence, odhalování a ochrany před podvodným jednáním)*. Praha: ARMEX, 2005. 247 s. ISBN 808679512-8.
- GANON, Michele W. a James J. DONEGAN. *Self Control and Insurance Fraud*. Journal of Economic Crime Management, Vol. 4, Issue 1, 2006 [online]. s. 24 [citováno 10. 6. 2015]. Dostupné z: <http://utica.edu/academic/institutes/ecii/publications/articles/E8FA0158-ED35-BFEF-C2F22CD9201E425E.pdf>.
- GOTTFREDSON, Michael a Travis HIRSCHI. *A general theory of crime*. Stanford University Press, 1990, s. 313. ISBN 0-8047-1773-7
- JOLLIFFE, Darrick; FARRINGTON, David P. *Empathy and offending: A systematic review and meta-analysis*. Aggression and violent behavior, 2004, s. 441-476. [online]. [citováno 10. 6. 2015]. Dostupné z:

[http://www.cameronhclab.com/labfiles/Animal%20Crulity/Empathy/Jolliffe%20and%20Farrington%20\(2004\).pdf](http://www.cameronhclab.com/labfiles/Animal%20Crulity/Empathy/Jolliffe%20and%20Farrington%20(2004).pdf)

KASLOW, Florence W., et al. Family law issues in family therapy practice: Early intelligence scores and subsequent delinquency: A Prospective study. *American journal of family therapy*. 1990. 197-208.

STOFFERS, Kristian F. In: *Kriminalistik: unabhängige Zeitschrift für die kriminalistische Wissenschaft und Praxis*. Vol. 52, No. 3 (1998), p. 180-185.

STOFFERS, Kristian F. Psychopathologie des Betrügers. *Kriminalistik*. 1998, č. 3, s. 180-183.

Další prameny

MARŠÁLKOVÁ, Kristýna. *Pachatel hospodářské kriminality*. Diplomová práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity. 2009. 60 s.

Statistiky kriminality Ministerstva Vnitra [online]. [citováno 10. 6. 2015].

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2012.aspx>

Statistiky kriminality Ministerstva Vnitra [online]. [citováno 10. 6. 2015].

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2013.aspx>

Statistiky kriminality Ministerstva Vnitra [online]. [citováno 10. 6. 2015].

<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2014.aspx>

RESUMÉ

Přehledový článek se zabývá forenzně psychologickými aspekty pojistného podvodu a pachatele pojistného podvodu, včetně jeho indikace. Součástí článku je definice základních pojmů, vymezení vybraných specifík pojistného podvodu a jeho pachatele, představení vědeckovýzkumných výsledků k indikaci pojistných podvodů a jejich pachatelů.

První část příspěvku obsahuje vymezení základních pojmů k danému tématu, jsou jimi - pojistný podvod, pachatel pojistného podvodu a psychologie motivace.

Druhá část má za cíl vymežit vybraná specifika pojistného podvodu a jeho pachatele. Součástí je zpracování typologie dle vybraných atributů.

Třetí část článku zpracovává vybrané výsledky vědeckovýzkumné činnosti se zaměřením na indikaci pojistného podvodu a jeho pachatele.

Klíčová slova: pojistný podvod, pachatel, typologie pachatele, motivace, forenzní psychologie, indikace.

S U M M A R Y

VYSKOČIL, Martin: FORENSIC PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE PERPETRATOR OF THE INSURANCE FRAUD AND ITS INDICATION

The review article deals with forensic psychological aspects of an insurance fraud and of the perpetrator of the insurance fraud, including its indication. The article provides the definition of the basic terms, of selected specifics of an insurance fraud and its perpetrator, presentation of the scientific research results of the indication of insurance frauds and their perpetrators.

The first part of the article contains the definition of the basic concepts of the subject - insurance fraud, perpetrator of an insurance fraud and psychology of motivation.

The second part is aimed at defining the selected specifics of an insurance fraud and its perpetrator the part of which is the typology processing according to the selected attributes.

The third part of the article deals with the selected results of the scientific research focused on the indication of an insurance fraud and its perpetrator.

Keywords: insurance fraud, perpetrator, typology of perpetrators, motivation, forensic psychology, indication.

